Socialutskottets betänkande

1982/83:38

om arbetstid och semester

Motioner

I motion 1982/83:203 av Karin Nordlander m. fl. (vpk) föreslås att riksdagen hos regeringen hemställer att initiativ tas till en försöksverksamhet med sex timmars arbetsdag/30 timmars arbetsvecka med lönekompensation inom långtidsvården och att staten svarar för lönekompensationen.

I motion 1982/83:325 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk) föreslås att riksdagen beslutar anta följande förslag till ändring i arbetstidslagen

1. att 1 § ges följande, såsom *Motionärernas förslag* betecknade lydelse:

Nuvarande lydelse	*Motionärernas förslag*
1 §	
Denna lag gäller, med de inskränkningar som anges i 2 §, varje verksamhet där arbetstagare utför arbete för en arbetsgivares räkning.	Denna lag gäller, med de inskränkningar som anges i 2 §, varje verksamhet där arbetstagare utför arbete för en arbetsgivares räkning. *Med arbetstid avses all den tid arbetstagare är skyldig ställa sig till arbetsgivarens förfogande. Arbetstiden är en del av arbetsmiljön och grundläggande för denna lag är vad som stipuleras i arbetsmiljölagens 2 kap. 1 och 2 §§ samt 3 kap. 2 § första stycket och 3 §.*
Om arbetstiden för minderåriga finns ytterligare bestämmelser i 5 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160).	Om arbetstiden för minderåriga finns ytterligare bestämmelser i 5 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160).

2. att 2 § punkterna 1 och 2 utgår,
3. att 3 §, om möjlighet till undantag och avvikelser från lagen, utgår,
4. att 6 § om jourtid utgår,
5. att 8 § om allmän övertid utgår,
6. att 9 § om nödfallsövertid ges följande såsom *Motionärernas förslag* betecknade lydelse:

9 §	
Har en – – – – – – kräver (nödfallsövertid).	
Om det för arbetsstället finns en lokal arbetstagarorganisation inom vars avtalsområde arbetet faller, får nödfallsövertid tas ut endast under förutsättning att arbetsgivaren sna-	Om det för arbetsstället finns en lokal arbetstagarorganisation inom vars avtalsområde arbetet faller, får nödfallsövertid tas ut endast under förutsättning att arbetsgivaren sna-

Nuvarande lydelse	*Motionärernas förslag*
rast underrättar organisationen om övertidsarbetet.	rast underrättar organisationen om övertidsarbetet *och arbetet får endast fortsättas med organisationens godkännande.*
Nödfallsövertid får inte tas ut under längre tid än två dygn från arbetets början utan att tillstånd till arbetet har sökts hos arbetsskyddsstyrelsen.	Nödfallsövertid får inte tas ut under längre tid än två dygn från arbetets början utan att tillstånd till arbetet har sökts hos arbetarskyddsstyrelsen. *Nödfallsövertid får tas ut med högst 150 timmar under ett kalenderår.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984.

I motion 1982/83:352 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås

1. att riksdagen hemställer hos regeringen om en tidsplan för generell nedtrappning av arbetstiden till sex timmar per dag med bibehållen lönestandard, så att sextimmarsdagen genomförs under 1980-talet,

2. att riksdagen uttalar att arbeten som är så fysiskt tunga eller skadliga för hälsan på annat sätt att de inte kan utföras på heltid skall kompenseras med heltidslön.

I motion 1982/83:1115 av Ola Ullsten m. fl. (fp) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 2), att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att delegationen för arbetstidsfrågor (DELFA) i sitt arbete bör pröva olika vägar att anpassa arbetstiden till den enskildes behov och förutsättningar.

Motivering till motionsyrkandet finns i motion 1982/83:1114.

Yrkande 1 i motionen har behandlats i utskottets betänkande SoU 1982/83:26.

I motion 1982/83:1837 av Blenda Littmarck (m) hemställs att riksdagen beslutar anta följande förslag till ändring av semesterlagen (SFS 1977:480) 17 § p. 1: "ledighet på grund av sjukdom i den mån frånvaron under intjänandeåret icke överstiger 180 dagar".

Arbetstidslagen

Den nu gällande arbetstidslagen (1982:673) trädde i kraft den 1 januari 1983 och ersatte bl. a. den allmänna arbetstidslagen (1970:103) samt vissa bestämmelser i 4 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160) avseende arbetstidens förläggning. Den nya arbetstidslagen innebar i stort sett oförändrade bestämmelser om ordinarie arbetstid, jourtid, nattvila, veckovila, raster och pauser. Övertidsregleringen ändrades däremot i väsentliga delar. Den nya lagstiftningen innebar i den delen att ledighet från arbetstagares ordinarie arbetstid eller jourtid vid beräkning av övertid skulle likställas med fullgjord

ordinarie arbetstid resp. jourtid. Vidare infördes nya bestämmelser om begränsning av s. k. mertid, dvs. den arbetstid som vid deltidsanställning överstiger normal arbetstid och jourtid. Gränsen för allmän övertid höjdes med anledning av de förändrade beräkningsgrunderna från 150 till 200 timmar per kalenderår. Vidare infördes en möjlighet att träffa kollektivavtal om avvikelser från lagreglerna om övertid, mertid och nattvila.

Tidigare behandling

Begränsning av övertid m. m.

I *motion 1982/83:325* hemställs att arbetstidslagen ändras resp. upphävs vad gäller 1, 2, 3, 6, 8 och 9 §§ i enlighet med vad som ovan angivits under motioner. Motionsyrkandena behandlas nedan.

Inledningsvis förtjänar anmärkas att likalydande motionsyrkanden behandlats av utskottet i betänkande SoU 1981/82:55 om ny arbetstidslag m. m. i samband med behandlingen av regeringens proposition 1981/82:154 om ny arbetstidslag. Motionen avstyrktes därvid i nu aktuella delar av utskottet i dess av riksdagen godkända betänkande.

I motionen understryks vikten av att det i arbetstidslagen slås fast att arbetstiden är en del av den totala arbetsmiljön och att denna lag därigenom kommer att betraktas som en skyddslagstiftning (yrkande 1 delvis). Med anledning därav bör enligt motionärernas uppfattning vissa angivna lagrum i arbetsmiljölagen, vilka reglerar arbetsmiljöns beskaffenhet, ingå i arbetstidslagen.

I betänkande SoU 1981/82:55 (s. 6 och 7) hänvisade utskottet vid behandlingen av ett likalydande motionsyrkande till att i arbetsmiljölagen införts en bestämmelse – 2 kap. 10 § – som hänvisar till arbetstidslagen, varigenom avses att markera att de allmänna reglerna i arbetsmiljölagen även tar sikte på arbetstidsfrågor. Utskottet fann med hänsyn därtill inte någon riksdagens åtgärd påkallad.

I samma motion 1982/83:325 föreslås en utvidgning av arbetstidsbegreppet (yrkande 1 delvis samt yrkande 2). Motionärerna hävdar att detta bör omfatta även arbete som utförs i hemmet. Arbetstid bör enligt deras mening definieras i 1 § arbetstidslagen såsom all den tid arbetstagare är skyldig att ställa sig till arbetsgivarens förfogande. Vidare föreslås med samma motivering att följande punkter (1 och 2) om undantag från arbetstidslagen utgår ur 2 § arbetstidslagen.

2 § Lagen gäller inte

1. arbete som utförs i arbetstagarens hem eller annars under sådana förhållanden att det inte kan anses vara arbetsgivarens uppgift att vaka över hur arbetet är ordnat,

2. arbete som utförs av arbetstagare som med hänsyn till arbetsuppgifter och anställningsvillkor har företagsledande eller därmed jämförlig ställning eller av arbetstagare som med hänsyn till sina arbetsuppgifter har förtroendet

att själva disponera sin arbetstid.

I betänkande SoU 1981/82:55 (s. 7) anförde utskottet avseende motsvarande motionsyrkande att det inte funnit några övertygande skäl för att låta arbetstidslagen reglera även arbete som utförs i arbetstagarens hem eller annars under sådana förhållanden att det inte kan anses vara arbetsgivarens uppgift att vaka över hur arbetet är ordnat. Motsvarande gäller det föreslagna undantaget beträffande arbetstagare i företagsledande ställning eller annars i särskild förtroendeställning. Motionsyrkandet avstyrktes därför.

I motion 1982/83:325 föreslås vidare att följande i 3 § arbetstidslagen intagna stadgande upphävs (yrkande 3).

3 § Genom kollektivavtal som har slutits eller godkänts av en central arbetstagarorganisation får göras antingen undantag från lagens tillämpning i dess helhet eller avvikelser från bestämmelserna i 5 och 6 §§, 7 § andra stycket, 8–10 §§, 12–14 §§ samt 15 § andra och tredje styckena. Vidare får raster bytas ut mot måltidsuppehåll genom sådana kollektivavtal.

Avvikelser från 8 §, 9 § andra och tredje styckena, 10 § och 13 § får göras även med stöd av kollektivavtal som har slutits av en lokal arbetstagarorganisation. Sådana avvikelser gäller dock under en tid av högst en månad, räknat från dagen för avtalets ingående.

En arbetsgivare som är bunden av ett sådant kollektivavtal som avses i första och andra styckena får tillämpa avtalet även på arbetstagare som inte är medlemmar av den avtalsslutande arbetstagarorganisationen men sysselsätts i arbete som avses med avtalet.

Motionsförslaget motiveras med att arbetstidslagen är en skyddslag och att några undantag eller avvikelser från lagen inte skall kunna göras.

I sitt betänkande SoU 1981/82:55 anförde utskottet (s. 7 och 8) att möjligheten att genom centrala kollektivavtal göra undantag från gällande bestämmelser om arbetstidens längd och om raster, nattarbete och veckovila har funnits sedan länge och att samtliga de remissinstanser som yttrat sig beträffande möjligheten att genom lokala kollektivavtal avvika från vissa lagbestämmelser sett positivt på förslaget. Utskottet erinrade vidare om att det ursprungliga skyddsmotivet bakom arbetstidslagstiftningen fått mindre betydelse allteftersom förkortningar av arbetstiden genomförts samt avstyrkte den då aktuella motionen.

I motion 1982/83:325 föreslås vidare att följande bestämmelser i arbetstidslagen (6 och 8 §§), vilka avser jourtid och allmän övertid, skall utgå (yrkandena 4 och 5).

6 § Om det på grund av verksamhetens natur är nödvändigt att en arbetstagare står till arbetsgivarens förfogande på arbetsstället för att vid behov utföra arbete, får jourtid tas ut med högst 48 timmar per arbetstagare under en tid av fyra veckor eller 50 timmar under en kalendermånad. Som jourtid anses inte tid då arbetstagaren utför arbete för arbetsgivarens räkning.

8 § När det finns särskilt behov av ökad arbetstid, får övertid tas ut med högst 48 timmar under en tid av fyra veckor eller 50 timmar under en kalendermånad, dock med högst 200 timmar under ett kalenderår (allmän övertid).

Enligt motionärerna har arbetsgivarna, sedan begreppet "allmän övertid" infördes genom allmänna arbetstidslagen 1970, kommit att betrakta övertid som något normalt och kräver ökad övertid av de anställda. Detta leder enligt motionen till att allt fler blir utan jobb, vilket aldrig kan accepteras. Motionärerna anser att endast nödfallsövertid vid natur- och olyckshändelser eller annan liknande omständighet kan godtas och föreslår med anledning därav att 8 §, där allmän övertid regleras, samt 6 §, som avser jourtid, utgår ur arbetstidslagen.

Utskottet anförde i betänkande SoU 1981/82:55 (s. 8) i denna del att det var föga realistiskt att införa en ordning som förbjöd all övertid utom nödfallsövertid och kunde med hänsyn till erfarenheterna från tillämpningen av den dåvarande allmänna arbetstidslagen inte instämma i vad som syntes vara motionärernas uppfattning, nämligen att förbjudandet av övertid skulle leda till ett i motsvarande mån ökat behov av nyanställning. Med hänvisning därtill samt till att de nya beräkningsgrunderna för övertid enligt arbetstidslagen var ägnade att minska övertidsuttaget avstyrkte utskottet motsvarande motionsyrkanden.

I samma motion föreslås slutligen utan närmare motivering att möjligheterna att ta ut nödfallsövertid jämlikt 9 § arbetstidslagen inskränks i enlighet med det i motionen intagna ändringsförslaget, vilket innebär att nödfallsövertiden skall begränsas till 150 timmar per år samt att lokal arbetstagarorganisation skall godkänna att arbetet fortsätter (yrkande 6).

Ett motionsyrkande av samma innehåll avstyrktes av utskottet förra året. Utskottet anförde därvid följande (SoU 1981/82:55 s. 8–9).

Bestämmelsen om nödfallsövertid motsvarar i stort sett vad som gäller enligt 8 § allmänna arbetstidslagen. Då den bestämmelsen ändrades år 1976 gavs den en mer restriktiv utformning än tidigare. Vid ändringen underströks bl. a. att nödfallsövertid inte fick tas ut i samband med vanligen återkommande och därför förutsebara driftstörningar (prop. 1975/76:179 s. 13). Vid riksdagsbehandlingen framställdes i en motion, liksom nu, krav på maximering av nödfallsövertiden till 150 timmar per år. I sitt av riksdagen godkända betänkande fann socialutskottet att den mer restriktiva utformning som bestämmelsen genom den då aktuella lagändringen fått tillgodosåg de önskemål som vissa arbetstagarorganisationer framställt om en begränsning av möjligheten att ta ut övertid för nödfallsarbete. Utskottet såg därför ingen anledning att i lagen ange någon maximigräns för denna form av övertid och avstyrkte motionen (SoU 1975/76:45).

Enligt utskottets bedömning har ingenting framkommit som skulle föranleda utskottet att ändra sitt ställningstagande från riksmötet 1975/76. Såsom utredningen framhållit (prop. s. 41) har, sedan bestämmelsen om nödfallsövertid infördes, arbetstagarsidans ställning dessutom stärkts väsentligt, bl. a. genom reglerna i medbestämmandelagen om tolkningsföreträde för de fackliga organisationerna i tvister om arbetsskyldighet.

Kortare ordinarie arbetstid

I *motion 1982/83:352 av Lars Werner m. fl. (vpk)* föreslås att riksdagen hemställer hos regeringen om en tidsplan för generell nedtrappning av arbetstiden till sex timmar per dag med bibehållen lönestandard så att sextimmarsdagen genomförs under 1980-talet (yrkande 1).

Motionärerna hävdar att sex timmars arbetsdag skulle främja jämställdhet mellan kvinnor och män och fördjupad demokrati. En riktigt genomförd arbetstidsförkortning skulle vidare enligt motionärerna medföra att en väsentligt större del av befolkningen skulle kunna delta i arbetslivet och arbetslösheten således minska. Med hänsyn därtill skulle sex timmars arbetsdag på sikt vara lönsam ur samhällets synpunkt. Yrkandet skall enligt motionärerna även ses mot bakgrunden av att alla människor skall ha rätt till ett arbete. Motionärerna anser att arbetstidsförkortningen måste genomföras lagstiftningsvägen, bl. a. för att man skall kunna samordna förkortningen av arbetstiden mellan olika arbetstagargrupper och för att man skall kunna anpassa berörda delar av samhällsservicen till de nya förutsättningarna.

Riksdagen har vid upprepade tillfällen behandlat motionsyrkanden om att riksdagen skall fatta principbeslut om en generell nedtrappning av den ordinarie arbetstiden. Utskottet har därvid genomgående avstyrkt motionsyrkandena med hänvisning främst till att det i princip råder enighet om att 30 timmars arbetsvecka är det långsiktiga målet, men att det måste vara en sak för arbetsmarknadens parter att avgöra vilka prioriteringar som skall göras vid valet mellan olika former för uttag av standardhöjningar. Senast i det av riksdagen godkända betänkandet 1981/82:55 har utskottet vidhållit denna uppfattning och vidare framhållit att det samhällsekonomiska läget är sådant att utrymme saknas för en generell arbetstidsförkortning till sex timmars arbetsdag.

I motion 1982/83:352 föreslås vidare att riksdagen uttalar att arbeten som är så fysiskt tunga eller på annat sätt skadliga för hälsan att de inte kan utföras på heltid skall kompenseras med heltidslön (yrkande 2). Motionsmotiveringen ger vid handen att man därmed avser bl. a. vissa städarbeten.

Motsvarande yrkande behandlades av utskottet i betänkande SoU 1981/82:55 (s. 12–13). Utskottet hänvisade därvid till att riksdagen i andra sammanhang uttalat att de differentierade anställningsförmåner som kan vara motiverade med hänsyn till att olika arbeten är olika krävande i första hand bör lösas avtalsvägen samt att denna princip fortfarande gällde. Utskottet förutsatte att arbetsmarknadens parter avtalsvägen skulle komma att anpassa arbetstagarnas anställningsvillkor till de krav arbetena ställde och ansåg därför något riksdagens initiativ inte påkallat i denna fråga.

Utredningar m. m.

Delegationen för arbetstidsfrågor (A 1974:09) (DELFA) tillsattes år 1974 efter överläggningar mellan den dåvarande regeringen och löntagarorganisationerna. I delegationens uppgifter ingår bl. a. att göra analyser av arbetstidsförkortningars effekter på ekonomi, sysselsättning, deltidsarbete, familjeförhållanden och fritidsvanor. DELFA har publicerat betänkandena Kortare arbetstid. När? Hur? (SOU 1976:34), PM angående deltidsarbetets utveckling (Ds A 1977:7) samt Arbetstiderna inför 80-talet (SOU 1979:48).

DELFA har numera fått tilläggsdirektiv (Dir. 1983:12). Vad gäller dess uppdrag i stort anges däri att DELFA inte haft i uppdrag att lämna förslag om framtida arbetstidsförkortningar utan att ta fram material som underlag för bedömning och debatt om arbetstidsförkortningar. Detta motiveras med att det ankommer på arbetsmarknadens parter att avgöra i vilken takt det långsiktiga målet om en förkortning av den dagliga arbetstiden kan nås och hur generella arbetstidsförkortningar skall vägas mot andra arbetstidsreformer och mot andra standardförbättringar.

Enligt de nya direktiven bör delegationen ha en ökad inriktning på ekonomi, sysselsättning och jämställdhet mellan kvinnor och män och dess huvuduppgift anges vara att ur ett brett perspektiv ta fram underlag och stimulera debatt och ökade kunskaper om arbetstidens roll vad gäller sysselsättning, samhälls- och arbetsmiljö, jämställdhet, fördelningsfrågor m. m. DELFA bör vara ett forum där alla aspekter på arbetstidsfrågor kan aktualiseras. Som exempel på ämnen som kan tas upp anges bl. a. frågan om förkortad arbetstid som ett medel att skapa fler arbetstillfällen. Motiven för en arbetsförkortning bör dock enligt direktiven vara sociala och inte snävt sysselsättningspolitiska. DELFA bör enligt de nya direktiven även kunna behandla frågan om längre sammanhängande ledighetsperioder som ett alternativ till kortare arbetsdag för att tillgodose behov av studier, semester eller tidigare pension. Flexiblare pensionsregler och en bättre spridd heltids- eller deltidstjänstgöring anges även som studieområden. Slutligen konstateras att förutsättningarna för generella arbetstidsförkortningar har förändrats under senare delen av 1970-talet samt att det f. n. inte finns några tecken på en sådan betydande ekonomisk tillväxt, som skulle medge sänkt arbetstid med bibehållen lön. Dock bör det under 1980-talet kunna finnas möjligheter att på nytt pröva frågan om en generellt kortare veckoarbetstid, och DELFA bör enligt direktiven belysa hur ett första steg mot kortare arbetsdag för alla skall kunna tas under 1980-talet.

I samband med att DELFA fick nya direktiv tillfördes delegationen även parlamentarisk representation.

I sammanhanget kan vidare erinras om arbetet inom den numera avslutade *familjestödsutredningen*. 1975 kom utredningen med sitt första betänkande, Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar (SOU 1975:62). Detta innehöll

dels förslag om förbättringar inom föräldraförsäkringen, dels förslag om att mamman och pappan vardera skulle få förkorta sin arbetstid under 10 månader från 8 till 6 timmar med ersättning från försäkringskassan för att kompensera inkomstbortfallet. Krav som låg till grund för förslaget var rätten till eget arbete för både män och kvinnor, jämställdhet mellan könen och tid för barnen.

Förslaget om förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar mötte erinringar på vissa punkter. Mot förslaget anfördes framför allt att dess konsekvenser ute på arbetsplatserna inte belysts tillräckligt.

En arbetsgrupp (S 1975:01) med representanter från arbetsmarknadens parter tillsattes för att med ledning av remissvaren se över förslaget. Arbetsgruppens förslag redovisades i rapporten Ökade möjligheter till föräldraledighet genom föräldraförsäkringen (Ds S 1976:5). Förslaget innebar bl. a. att ersättningstiden i stället för att enbart kunna utnyttjas som en arbetstidsförkortning till sex timmar också skulle kunna tas ut som heltidsledighet eller halvtidsledighet. De nya regler som antogs av riksdagen och som trädde i kraft den 1 januari 1978 innebar en utbyggnad av föräldraförsäkringen i enlighet med dessa principer.

Vissa bestämmelser om ledighet

Enligt *lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn m. m.* har arbetstagare som förälder laglig rätt till ledighet för vård av barn dels i form av hel ledighet, dels i form av förkortning av arbetstiden till tre fjärdedelar av normal arbetstid. Rätten till hel ledighet gäller till dess barnet har uppnått ett och ett halvt års ålder och rätten till förkortning av arbetstiden till dess barnet har uppnått åtta års ålder eller till den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret. Lagen reglerar inte frågor om ekonomisk ersättning.

Enligt *lagen (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning* har arbetstagare, som vid ledighetens början varit anställd hos arbetsgivaren de senaste sex månaderna eller sammanlagt minst tolv månader under de senaste två åren, rätt till ledighet för att undergå utbildning av valfritt slag. För facklig utbildning finns mer långtgående bestämmelser om ledighet. Ej heller denna lag berör de ekonomiska frågorna.

Lagen (1974:358) om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen ger facklig förtroendeman rätt till den ledighet som fordras för det fackliga uppdraget. Gäller det facklig verksamhet på arbetsplatsen har förtroendemannen också rätt till bibehållna anställningsförmåner.

Bestämmelser om ledighet förekommer vidare i andra författningar, främst beträffande ledighet för vissa förtroendeuppdrag. Rätt till ledighet kan också finnas enligt kollektivavtal.

Semesterlagen

I 17 § semesterlagen (1977:480) anges i vilka fall ledighet är semesterlönegrundande. Beträffande ledighet på grund av sjukdom anges i första stycket första punkten att den är semesterlönegrundande, i den mån ledigheten under intjänandeåret inte överstiger 180 dagar. Föreligger arbetsskada gäller inte denna begränsning. I andra stycket av samma paragraf stadgas vidare bl. a. att om arbetstagare varit frånvarande från arbetet på grund av sjukdom under två hela intjänandeår frånvaron därefter inte grundar rätt till semesterlön. Detta gäller även vid arbetsskada.

I *motion 1982/83:1837 av Blenda Littmarck (m)* yrkas att 17 § första stycket punkt 1 skall ändras så att den mera förmånliga regeln för frånvaro på grund av arbetsskada tas bort.

Det aktuella lagrummets nuvarande lydelse är följande.

Frånvaro från arbetet är semesterlönegrundande när fråga är om
1) ledighet på grund av sjukdom, i den mån frånvaron under intjänandeåret icke överstiger 180 dagar *eller om frånvaron beror på arbetsskada.*

Trygghetsförsäkringen

Den helt övervägande delen av alla anställda i Sverige omfattas av en trygghetsförsäkring vid arbetsskada (TFA). Detta är en av de s. k. arbetsmarknadsförsäkringarna (AMF), vilka arbetsgivare i kollektivavtal förbinder sig att teckna för sina anställda. Försäkringsgivare för TFA är Arbetsmarknadsförsäkringar, trygghetsförsäkring. Bestämmelser om skyldighet för arbetsgivare att teckna TFA har intagits i alla kollektivavtal mellan SAF samt LO och PTK. Förbund och lokalavdelningar inom LO och PTK har även slutit kollektivavtal innehållande bestämmelser om skyldighet att teckna försäkringar med arbetsgivarorganisationer och arbetsgivare som inte tillhör SAF. Även andra arbetstagarorganisationer har slutit sådana kollektivavtal med arbetsgivare såväl inom som utom SAF. Slutligen föreligger en möjlighet för arbetsgivare att frivilligt teckna trygghetsförsäkringar.

Samtliga stora arbetsplatser och en överväldigande majoritet av alla arbetstagare torde därmed omfattas av TFA. Någon tillgänglig statistik föreligger ej beträffande hur många arbetstagare som ej omfattas av TFA. Enligt uppgift från LO är organisationsgraden inom dess område förhållandevis låg vad avser handelsanställda samt hotell- och restauranganställda, varför många av dem inte torde omfattas av TFA.

TFA ersätter enligt 8 § försäkringsvillkoren vad den skadade faktiskt förlorat i inkomst under tiden fr. o. m. 31:a dagen efter insjuknandedagen. För tiden dessförinnan utgår viss schabloniserad ersättning. I 31 § försäkringsvillkoren stadgas emellertid, såvitt nu är i fråga, att den skadade inte äger rätt till ersättning i den mån ersättning kan utges från stat, kommun, försäkringsanstalt, arbetsgivare eller av annan i form av periodisk ersättning. Detta innebär att TFA inte ger ut ersättning för semesterlön, vilken den

skadade i stället får kräva från arbetsgivaren.

Enligt *lagen (1962:381) om allmän försäkring* och lagen *(1976:380) om arbetsskadeförsäkring* inräknas i den sjukpenninggrundande inkomsten hela den årliga inkomsten i pengar eller naturaförmåner, alltså inklusive semesterlön. Detta kan i vissa fall medföra att överkompensation för semesterlön uppstår.

Utskottet

I *motion 1982/83:325 (vpk)* yrkas att riksdagen skall besluta om olika angivna ändringar i den sedan den 1 januari 1983 gällande arbetstidslagen (1982:673). De föreslagna ändringarna gäller arbetstidslagens tillämpningsområde (yrkande 1), undantag för vissa slag av arbete (yrkande 2), möjlighet till avvikelse genom kollektivavtal (yrkande 3), jourtid (yrkande 4), allmän övertid (yrkande 5) samt nödfallsövertid (yrkande 6).

Samtliga yrkanden överensstämmer med tidigare motionsyrkanden som avslogs av riksdagen i samband med att arbetstidslagen antogs i slutet av förra riksmötet. Flertalet frågor var inte heller då nya för riksdagen. Vänsterpartiet kommunisterna har under en följd av år föreslagit likartade ändringar i den tidigare allmänna arbetstidslagen i syfte bl. a. att begränsa möjligheterna att ta ut övertid. Dessa förslag har genomgående avstyrkts. Skälen har redovisats i det föregående (s. 3–6).

Med hänsyn till att riksdagen så sent som förra året i samband med införandet av ny lagstiftning på området tog ställning mot de angivna förslagen och till att ingenting sedan dess framkommit som motiverar en ändrad bedömning avstyrker utskottet samtliga yrkanden i motionen.

Även de i *motion 1982/83:352 (vpk)* upptagna förslagen behandlades vid förra riksmötet. De avser dels en plan för nedtrappning av arbetstiden till sex timmar per dag (yrkande 1), dels att arbeten som är så fysiskt tunga eller skadliga för hälsan att de inte kan utföras på heltid skall kompenseras med heltidslön (yrkande 2). Utskottet avstyrkte då aktuella motionsyrkanden i huvudsak med hänvisning till att det borde ankomma på arbetsmarknadens parter att lösa dessa frågor (se ovan s. 6). Beträffande en generell arbetstidsförkortning hänvisade utskottet även till det rådande samhällsekonomiska läget.

Utskottet har i denna del samma uppfattning som tidigare och avstyrker yrkande 1 i motionen. Utskottet vill emellertid erinra om att delegationen för arbetstidsfrågor (DELFA) i februari 1983 erhållit tilläggsdirektiv, vari uttalas att det f. n. inte finns några tecken på en sådan betydande tillväxt som skulle medge sänkt arbetstid med bibehållen lön. Samtidigt sägs emellertid att det bör kunna finnas möjligheter att under 1980-talet på nytt pröva frågan om en generell kortare veckoarbetstid. DELFA skall enligt direktiven belysa hur ett första steg mot kortare arbetsdag för alla skall kunna tas under 1980-talet. En närmare redogörelse för DELFA:s uppdrag har lämnats ovan

(s. 7). Detta torde i viss mån tillgodose motionsyrkandet.

Med hänvisning till det anförda avstyrks även yrkande 2 i motionen.

I *motion 1982/83:203 (vpk)* tas upp den mera begränsade frågan om en försöksverksamhet med sex timmars arbetsdag inom långtidsvården, varvid staten föreslås svara för lönekompensationen.

Motionärerna framhåller att sjukfrånvaron är stor bland de anställda inom långtidsvården med anledning av stress och tunga arbetsmoment. Underbemanning och hög personalomsättning utmärker enligt motionärerna dessa arbetsplatser och en ökad personaltäthet samt förkortad arbetstid är den rätta lösningen på dessa problem. Därigenom skulle sjukfrånvaron och personalrörligheten minska, arbetslösa få jobb, pengar sparas och kostnaderna skulle kanske inte bli särskilt stora. För att få fram fakta i dessa avseenden bör enligt motionärerna försöksverksamhet inledas på flera sjukhusavdelningar. Berörd personal skall därvid kompenseras lönemässigt och staten svara för merkostnaderna.

Såvitt utskottet kunnat finna har någon försöksverksamhet av det slag som föreslås i motionen hittills inte utförts. Som utskottet tidigare framhållit i olika sammanhang ankommer det principiellt på arbetsmarknadens parter att avgöra vilka prioriteringar avseende arbetstidsförkortningar och andra former av standardhöjningar som skall göras för olika grupper av anställda. Utskottet vill vidare erinra om de möjligheter som finns att från främst arbetarskyddsfonden söka bidrag till forsknings- och utvecklingsprojekt på arbetsmiljöområdet. Enligt utskottets mening är detta den naturliga vägen att gå för att erhålla stöd till försöksverksamheter av det slag som förespråkas i motionen. Yrkandet bör således inte föranleda någon riksdagens åtgärd och avstyrks.

Frågan om att skapa ökade möjligheter till en individuell anpassning av arbetstiden tas upp i *motion 1982/83:1115 (fp)*.

I motionen hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att delegationen för arbetstidsfrågor (DELFA) i sitt arbete bör pröva olika vägar att anpassa arbetstiden till den enskildes behov och förutsättningar (yrkande 2).

Motionärerna anför att det inte finns några övertygande bevis för att en generell förkortning av arbetstiden skulle ge sysselsättning åt så många fler människor. De menar i stället att det måste finnas en flexibilitet i arbetslivet som ger människor möjlighet att fritt anpassa sin arbetstid efter individuella behov, vilka kan växla under en livstid. Den rätt till deltid som införts för småbarnsföräldrar och rätten till studieledighet innebär att vi kommit en bit på väg. Motionärerna hänvisar till att DELFA inom kort skall få nya direktiv och säger att det är värdefullt att få ökad kunskap kring problem och möjligheter med arbetstidsförkortning. De understryker dock starkt att anpassning av arbetstiderna bör utgå från individernas olika önskemål och förutsättningar och inte från en tvångsvis fördelning av den generella arbetstiden.

Utskottet kan i stort sett ansluta sig till de synpunkter som anförs i motionen om betydelsen av en fortsatt utveckling när det gäller möjligheten att anpassa arbetstiden efter individuella behov och önskemål. Man kommer som motionärerna påpekar därvid även in på olika regler om ledighet från anställning, alltså arbetstidsfrågor i en mycket vid mening.

Enligt utskottets mening tillgodoser emellertid de av regeringen meddelade tilläggsdirektiven motionärernas önskemål om en förutsättningslös diskussion av alla aspekter på arbetstidsproblemen, även sådana som gäller t. ex. jämställdhetsfrågor, de äldre arbetstagarnas situation m. m. Utskottet vill vidare särskilt erinra om departementschefens uttalande i direktiven om att motiven för en arbetstidsförkortning bör vara sociala och inte snävt sysselsättningspolitiska, en uppfattning som delas av bl. a. löntagarorganisationerna.

Motionsyrkandet påkallar därför inte något uttalande från riksdagens sida och avstyrks.

I *motion 1982/83:1837 (m)* föreslås slutligen en ändring i semesterlagen, innebärande att sjukfrånvaro på grund av arbetsskada likställs med annan sjukfrånvaro från semesterlönesynpunkt, dvs. frånvaro som överstiger 180 dagar under intjänandeåret upphör att vara semesterlönegrundande.

Motionären konstaterar att praktiskt taget alla arbetstagare omfattas av trygghetsförsäkringar avseende arbetsskador, vilka tecknas av deras arbetsgivare. De får därigenom full ersättning för inkomstförlust i den mån denna ej ersätts enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Eftersom den arbetsskadade sålunda genom försäkring garanteras full ersättning för inkomstförlust, inklusive förlorad semesterlön, kan den arbetsskadade enligt motionärens uppfattning inte anses berättigad till ytterligare semesterersättning av arbetsgivaren.

I det föregående (s. 9) har redovisats omfattning och villkor för den i motionen omtalade trygghetsförsäkringen. Därav framgår att ersättning från trygghetsförsäkringen i princip inte omfattar semesterlön som arbetstagaren har rätt att få ut från arbetsgivaren. Detta är motiverat av att arbetstagaren i den delen inte gjort någon ekonomisk förlust.

Ett borttagande av den här aktuella regeln i semesterlagen skulle däremot medföra att det uppstår en förlust för arbetstagaren vilken i princip skall ersättas ur trygghetsförsäkringen, dvs. kostnaden för semesterlönen skulle flyttas över från arbetsgivarna till försäkringen. Detta innebär ändrade ekonomiska förutsättningar för systemet med trygghetsförsäkring. Vidare uppstår den konsekvensen att vissa arbetsgivare gynnas på försäkringskollektivets bekostnad. Detta kan te sig stötande i de fall arbetsskada orsakas av arbetsgivaren, t. ex. genom underlåtenhet att tillhandahålla fullgoda säkerhetsanordningar.

Utskottet vill vidare erinra om att det fortfarande finns arbetstagare som inte omfattas av trygghetsförsäkring och för vilka ett borttagande av den aktuella lagregeln skulle innebära ett försvagat skydd vid arbetsskada.

Dessutom finns situationer där nuvarande ordning torde ge även de försäkrade arbetstagarna bättre förmåner än vad de skulle kunna få ur trygghetsförsäkringen om regeln inte fanns. Det gäller vissa fall då arbetstagaren av olika anledningar inte skulle ha utfört arbete under hela den aktuella tiden.

Trygghetsförsäkringen innebär således inte någon dubbel ersättning. Däremot kan reglerna om beräkning av sjukpenninggrundande inkomst ge upphov till viss överkompensation för semesterlön (se ovan s. 10). Frågan om samordningen mellan den allmänna försäkringen, arbetsskadeförsäkringen samt semesterlagstiftningen är emellertid komplicerad och utskottet har ingen möjlighet att i detta sammanhang gå in på alla de olika situationer som kan uppstå.

Utskottet vill emellertid erinra om att riksdagen på förslag av utskottet i betänkande SoU 1982/83:4 nyligen begärt att det utredningsarbete som bedrevs inom den s. k. 1978 års semesterkommitté skall återupptas. Bland de frågor som nämndes för denna kommitté var ett fondsystem för administration av semesterlön. Vidare skulle kommittén följa semesterlagens tillämpning i alla avseenden och framlägga de ändringsförslag som bedömdes motiverade. Enligt utskottets mening torde samordningsfrågor av det slag som påpekats i motionen därmed komma att aktualiseras under det fortsatta utredningsarbetet och får belysas i det sammanhanget.

Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda motion 1982/83:1837.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *vissa ändringar i arbetstidslagen*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:325,
2. beträffande *införande av sex timmars arbetsdag*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:352 yrkande 1,
3. beträffande *heltidslön vid vissa deltidsarbeten*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:352 yrkande 2,
4. beträffande *viss försöksverksamhet med förkortad arbetstid*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:203,
5. beträffande *individuellt anpassad arbetstid*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:1115 yrkande 2,
6. beträffande *viss ändring av semesterlagen*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:1837.

Stockholm den 10 maj 1983

På socialutskottets vägnar
INGEMAR ELIASSON

Närvarande: Ingemar Eliasson (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), John Johnsson (s), Kjell Nilsson (s), Stig Alftin (s), Ulla Tillander (c), Maria Lagergren (s), Ingvar Eriksson (m), Göran Ericsson (m), Gunnar Ström (s), Rosa Östh (c), Aina Westin (s), Bo Arvidson (m) och Marie-Ann Johansson (vpk).

Reservationer

Vissa ändringar i arbetstidslagen (mom. 1 i hemställan)

1. av Marie-Ann Johansson (vpk) som anser:

dels att det avsnitt i utskottets betänkande på s. 10 som börjar med "Samtliga yrkanden" och slutar med "i motionen" bort ha följande lydelse:

Den senaste arbetstidsförkortningen genomfördes 1970 och innebar 40 timmars arbetsvecka. Frågan om ytterligare begränsningar av arbetstiden är nu aktuell. Den nya arbetstidslagen innebar emellertid en anpassning till näringslivets krav på effektivitet och lönsamhet och undantagen är så många att 40-timmarsveckan blir illusorisk. Övertid har blivit något normalt som arbetsgivarna räknar med i sin planering. Utskottet anser emellertid att arbete utöver 40 timmar per vecka enbart bör tillåtas då det är absolut nödvändigt, s. k. nödfallsövertid.

För att slå fast arbetstidslagens karaktär av skyddslag och att arbetstiden är en del av den totala arbetsmiljön bör i motionen föreslagna hänvisningar till arbetsmiljölagens bestämmelser om arbetsmiljöns beskaffenhet intas i 1 § arbetstidslagen.

Arbetstidsbegreppet bör även vidgas till att avse all den tid arbetstagare är skyldig att ställa sig till arbetsgivares förfogande. Detta gäller bl. a. arbete i hemmet vid s. k. hemdator. Detta föranleder i motionen yrkat tillägg till 1 § arbetstidslagen samt upphävande av 2 § första stycket första punkten samma lag. Då anledning saknas att ställa arbetstagare i företagsledande ställning eller som har rätt att själva disponera sin arbetstid helt utanför regleringen i arbetstidslagen, bör även 2 § första stycket andra punkten i lagen utgå.

För att arbetstidslagen skall kunna fylla sin funktion av skyddslag bör den ej kunna sättas ur spel genom avtal mellan arbetsgivare och löntagarorganisationer. På grund därav bör dess 3 § upphävas.

Utgående från utskottets uppfattning att endast nödfallsövertid bör tillåtas *för att 40-timmars arbetsdag skall bli en realitet*, bör även 6 och 8 §§ arbetstidslagen, som avser jourtid och allmän övertid, upphävas.

Möjligheterna att ta ut nödfallsövertid bör slutligen inskränkas i enlighet med motionärernas förslag till högst 150 timmar per år. Vidare bör medgivande av lokal facklig organisation vara en förutsättning för att arbetsgivare skall få fortsätta att ta ut nödfallsövertid, sedan den fackliga organisationen underrättats, i enlighet med vad som anges i motionens

förslag till ändring av 9 § arbetstidslagen.

Utskottets förslag föranleder åtskilliga följdändringar i lagen. De föreslagna lagändringarna är emellertid avsedda att träda i kraft först den 1 januari 1984. Det bör därför ankomma på regeringen att presentera förslag till de övriga ändringar i arbetstidslagen som föranleds av bifall till motionen.

dels att utskottet under mom. 1 bort hemställa:

1. beträffande *vissa ändringar i arbetstidslagen*
att riksdagen med bifall till motion 1982/83:325 antar följande

Förslag till

Lag om ändring i arbetstidslagen (1982:673)

Härigenom föreskrivs i fråga om arbetstidslagen (1982:673)

dels att 3, 6 och 8 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 1, 2 och 9 §§ skall ha nedan angiven lydelse

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Denna lag gäller, med de inskränkningar som anges i 2 §, varje verksamhet där arbetstagare utför arbete för en arbetsgivares räkning.	Denna lag gäller, med de inskränkningar som anges i 2 §, varje verksamhet där arbetstagare utför arbete för en arbetsgivares räkning. *Med arbetstid avses all den tid arbetstagare är skyldig ställa sig till arbetsgivarens förfogande. Arbetstiden är en del av arbetsmiljön och grundläggande för denna lag är vad som stipuleras i arbetsmiljölagens 2 kap. 1 och 2 §§ samt 3 kap. 2 § första stycket och 3 §.*
Om arbetstiden för minderåriga finns ytterligare bestämmelser i 5 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160).	Om arbetstiden för minderåriga finns ytterligare bestämmelser i 5 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160).
2 §	
Lagen gäller inte	Lagen gäller inte
1. arbete som utförs i arbetstagarens hem eller annars under sådana förhållanden att det inte kan anses vara arbetsgivarens uppgift att vaka över hur arbetet är ordnat,	*1.* arbete som utförs i arbetsgivarens hushåll,
2. arbete som utförs av arbetstagare som med hänsyn till arbetsuppgifter och anställningsvillkor har före-	*2.* skeppstjänst.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
tagsledande eller därmed jämförlig ställning eller av arbetstagare som med hänsyn till sina arbetsuppgifter har förtroendet att själva disponera sin arbetstid,	
3. arbete som utförs i arbetsgivarens hushåll,	
4. skeppstjänst.	

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får föreskriva att lagen skall tillämpas på skeppstjänst som har undantagits från sjöarbetstidslagen (1970:105).

9 §

Har en natur- eller olyckshändelse eller annan liknande omständighet som inte har kunnat förutses av arbetsgivaren vållat avbrott i verksamheten eller medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada på liv, hälsa eller egendom, får övertid tas ut för arbete i den utsträckning som förhållandena kräver (nödfallsövertid).

Om det för arbetsstället finns en lokal arbetstagarorganisation inom vars avtalsområde arbetet faller, får nödfallsövertid tas ut endast under förutsättning att arbetsgivaren snarast underrättar organisationen om övertidsarbetet.	Om det för arbetsstället finns en lokal arbetstagarorganisation inom vars avtalsområde arbetet faller, får nödfallsövertid tas ut endast under förutsättning att arbetsgivaren snarast underrättar organisationen om övertidsarbetet *och arbetet får endast fortsättas med organisationens godkännande.*
Nödfallsövertid får inte tas ut under längre tid än två dygn från arbetets början utan att tillstånd till arbetet har sökts hos arbetarskyddsstyrelsen.	Nödfallsövertid får inte tas ut under längre tid än två dygn från arbetets början utan att tillstånd till arbetet har sökts hos arbetarskyddsstyrelsen.
	Nödfallsövertid får tas ut med högst 150 timmar under ett kalenderår.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984.

Införande av sex timmars arbetsdag (mom. 2 i hemställan)

2. av Marie-Ann Johansson (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 10 med "Utskottet har" och slutar på s. 11 med "tillgodose motionsyrkandet" bort ha följande lydelse:

Enighet råder om att 30 timmars arbetsvecka bör genomföras. Det finns all anledning anta att antalet arbetstillfällen kommer att öka avsevärt då den införs. Det är vidare uppenbart att nedbringande av den höga arbetslösheten är en absolut nödvändighet. Om man beaktar de stora summor som f. n. utbetalas till de arbetslösa bör arbetstidsförkortningen på sikt vara lönsam ur

samhällets synpunkt. Därtill kommer att den skulle öka jämställdheten mellan män och kvinnor då dessa i betydligt högre grad än f. n. skulle få samma arbetstid. Främst med hänsyn till den höga arbetslösheten kan regeringen inte överlämna denna fråga till arbetsmarknadens parter utan måste ta initiativ till lagstiftning på detta område. Man kan konstatera att de hittills genomförda arbetstidsförkortningarna samt semesterförmånerna har skett lagstiftningsvägen. Därtill kommer att detta bör ske samtidigt överallt och inte i olika takt inom olika avtalsområden.

Riksdagen bör därför begära en tidsplan för generell nedtrappning av arbetstiden till sex timmar per dag med bibehållen lönestandard så att sextimmarsdagen genomförs under 1980-talet. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 2 bort hemställa:

2. beträffande *införande av sex timmars arbetsdag*
att riksdagen med bifall till motion 1982/83:352 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Heltidslön vid vissa deltidsarbeten (mom. 3 i hemställan)

3. av Marie-Ann Johansson (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "Med hänvisning" och slutar med "i motionen" bort ha följande lydelse:

Det finns emellertid anledning att nu ompröva dessa ställningstaganden vad avser arbeten som är så fysiskt tunga eller skadliga för hälsan att de inte kan utföras på heltid. I dessa fall bör rimligen arbetstagarna vara berättigade till heltidslön trots att de inte arbetar heltid. Riksdagen bör därför uttala att arbeten som är så fysiskt tunga eller skadliga för hälsan på annat sätt att de inte kan utföras på heltid skall kompenseras med heltidslön.

dels att utskottet under mom. 3 bort hemställa:

3. beträffande *heltidslön vid vissa deltidsarbeten*
att riksdagen med bifall till motion 1982/83:352 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Viss försöksverksamhet med förkortad arbetstid (mom. 4 i hemställan)

4. av Marie-Ann Johansson (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "Såvitt utskottet" och slutar med "och avstyrks" bort ha följande lydelse:

Det är uppenbart att arbetsförhållandena inom långtidsvården är oacceptabla. Vidare talar mycket för att en arbetsförkortning och en viss nyanställning inom detta område skulle minska sjukskrivning och personalrörlighet i så hög grad att de minskade kostnaderna med anledning därav

skulle motsvara lönekostnaderna för de nyanställda. Därtill kommer att arbetslösa skulle beredas arbete. Mot den bakgrunden bör man som föreslås i motionen snarast inleda en försöksverksamhet med sex timmars arbetsdag/30 timmars arbetsvecka inom långtidsvården varvid staten svarar för lönekompensationen. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 4 bort hemställa:

4. beträffande *viss försöksverksamhet med förkortad arbetstid* att riksdagen med bifall till motion 1982/83:203 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.